

21.8433/IX 20

СОЦІЯЛЬ - ДЕМОКРАТ

LE SOCIAL DEMOCRATE

XX.

ОРГАН ЗАКОРДОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УСДРП.

212513/20

ЗМІСТ:

1. Роковини Першого Універсалу Центральної Ради.
2. П. Феденко. Проблеми соціалізму і революції.
3. О. Бочковський. Марксобія та антисоціалізм в світлі критики.
4. З преси.

Poděbrady

1937

У. 8433 / 18 20
Соціалъ -

Демократ.

ЛИПЕНЬ

Ч. 20. 212518

РОКОВИНИ ПЕРШОГО УНІВЕРСАЛУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.

23 червня 1917 року Центральна Рада видала свій універсал до народу "селян, робітників, трудящого люду". Причиною оголошення цього універсалу було невдале закінчення переговорів Центральної Ради з російським Тимчасовим Урядом щодо автономії України. Скромі були бажання делегатів Центральної Ради, висланих на переговори в Петербург, але рух український у той час був ще такий слабкий і неорганізований, що російський уряд не звернув уваги на домагання Центральної Ради. Адже поряд з Центральною Радою в "Малоросії" діяли далеко сильніші російські партії й організації. Вони в один голос радили петербурзькому урядові відкинути "безпідставні претенсії" Центральної Ради.

Чого домагалася Центральна Рада? Дуже небагато: декларації російського уряду, що він "не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на автономію". Окрім цього, - щоб російський уряд мав при собі комісара /навіть не міністра! / в українських справах, а на Україні, щоб влада була об'єднана через комісара, вибраного українським народом і затвердженого російським правительством. Далі Центральна Рада хотіла, щоб частина податків, які збирав російський уряд на Україні, була передана "представникам цього народу на національно-культурні потреби його".

Перший універсал проголосив, що український народ хоче порядкувати своїм життям, "не відділяючись від усієї Росії, не розриваючись з державою російською". Побачивши, що російське правительство глухе до українських домагань, Центральна Рада заявила в своєму універсалі: "Однині самі будемо творити наше життя".

Але легко це сказати, далеко важче було сказане здійснити. Щоб творити своє життя, треба було мати організовані

українські маси і по селах і голвно в містах. Але міста були - неукраїнські. Коли через кілька місяців прийшло до виборів міських самоуправних органів по містах України, то виявилось, що українські партії здобули дуже мале число голосів. Приміром, - в Одесі на 125 членів міської "думи" українці спромоглися вибрати тільки 5 своїх людей. Не краще вишли для українців вибори і в інших містах України, у великих і в малих, не виключаючи й Києва. Також і в радах робітничих депутатів /советах/, що мали провід російський, українські партії були в незначній меншості.

Як же поставилося до Універсалу селянство? Не скрізь однаково. Де була між селянством більша свідомість /Київщина, Полтавщина/, там селянство прихильно зустріло Універсал. Але в південній Україні /Херсонщина, Катеринославщина/ та на Поділлі й Волині було інакше. Часто бувало на селянських з'їздах, де делегати доводили, що "автономія - воно добре діло, а територія - значить земля панам"! Містика "одного каванка", з якого, мовляв, іти спільно в окопах на фронті з росіянами, була така сильна, що ще довго не розвіялась і до 1919 року. Про цей "спільний котел" мріяли отамани Григорієв і Махно і багато інших провідників селянського руху в час революції.

Перший Універсал зробив перший, несміливий крок для выяснення положення. Своїх сил, для того, щоб творити "нашу долю", не вистачало. Центральна Рада мусіла знов іти на переговори, а тимчасом вела організаційну і просвітню-політичну працю в народі. Було це велетенське завдання, якого Центральна Рада не була в стані виконати в такий короткий час. Але її заслуга в тім, що вона поставила завдання перед народом і кинула кличі великої історичної ваги. Цих кличів про право українського народу "самоу порядкувати своїм життям" вже ніяка сила не зітре з історії України і кожний рух свій український народ вестиме саме в цьому напрямі.

- x - x -

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗМУ І РЕВОЛЮЦІЇ.

/з приводу 20-х роковин революції 1917 року/

I

З різних означень революції найближчим до правди буде таке: революція це такий суспільно-політичний процес, який усуває перешкоди з шляху розвитку і поступу суспільства. Таке розуміння революції найширше. Воно охоплює собою революції політичні, суспільні, господарські й національні.

Називаємо революції процесом, а не насильним переворотом, бо в революціях уживання сили не є сутне. В революції не криваві. Свого часу Маркс підчеркував революційну роль капіталізму в господарстві європейських народів і той же Маркс назвав ухвалення закону про 10 годинний день праці в англійському парламенті революційною подією. Бувають проте криваві події, з великими жертвами людськими й майном, але якщо такі події не ведуть до поступу цілого суспільства, то їх не можна назвати революціями. Для таких явищ маємо інші назви - контрреволюція або реакція.

Не було сумніву щодо характеру подій, які почалися на території буйної царської імперії в березні 1917 року. То була революція, яка відразу ж усунула багато перешкод, що гальмували життя і поступ народніх мас російської великої держави. З самого початку два шляхи простягалися перекрестом революції. Один - шлях демократичних реформ, без кривавих потрясень і загальної руїни. Другий - це шлях диктатури, громадської війни, терору і загального здичавіння. Через 20 років можна висловлювати жаль, що революція пішла шляхом більшовицьким, і можна обвинувачувати "об'єктивні обставини", що довели демократів в Росії до руїни ще коли вона навіть не пустила гаразд коріння. Але поза об'єктивними обставинами того часу - /культурна невідготованість народніх мас, війна та її наслідки - озвіріння і моральний занепад/ - були ще й суб'єктивні причини упадку демократії, заховані в людях, особливо в провідниках, в їхній ідеології.

Пригадаємо, що було на початку революції: під ударами збройної сили народу впала царська влада. До революційного руху прилучилася навіть реакційна царська Дума, невдалий російський парламент, що був вибраний, як представництво капіталістів і землевласників. Дума утворила перший уряд революційної Росії на чолі з князем Львовом. Провідники Думської більшості - Гучков, Мілюков і ін. не крилися з своїм планом установити в Росії конституційну монархію. Поряд із цим утворилися всьди совети робітничих, солдатських і селянських представників. Провід у цих організаціях /і на Україні/ мали дві партії: російські соціал-демократи /меншевики/ та рос. есери. Ці партії стояли за демократичні реформи і були рішучими противницями більшовицьких спроб захопити владу в свої руки. Немає сумніву: за советами стояла величезна маса революційної демократії. Уряд, що складався в більшості своїй з елементів несоціалістичних, не мав підпори в масах. Тому й ті соціалісти, що належали до цього уряду, були в очах робітничих і селянських мас "підозрілі". Буржуазна більшість російського уряду по революції гальмувала переведення основних реформ і перу-

чих завдань, що мали бути вирішені. Земельна реформа, справа війни і мира, національна проблема - всі ці справи відкладено до Установчої Ради, а вибори до Установчої Ради відтягали як мога далі. Партії, що мали провід у советах на початку революції, могли б узяти владу в державі в свої руки, неважаччи на протести безсилых тоді "цензових елементів". Але цього не сталося. Чому? Мені здається, що в великій мірі тут завинило доктринерство і "старовірство", типове для деяких відламків російського соціалізму. Міркування проти утворення соціалістичного уряду, що тільки єдиний міг тоді відвернути більшовицьку небезпеку, були приблизно такі: Росія не доросла до соціалізму; в Росії ще мусить бути капіталізм. А коли так, то як же творити на капіталістичній основі /"базі"/ соціалістичну "надбудову" /уряд/? Небезпечно, мовляв, соціалістам брати владу в свої руки, поки не назріли "об'єктивні" /господарські/ умови для здійснення соціалізму. Бо влада соціалістів, при пануванні капіталістичного господарства, може зробити соціалістів непопулярними в народніх масах, привести такий уряд до упадку та знищити довіря до соціалістичної ідеї.

З цих міркувань, серед провідників російського демократичного соціалізму була дуже популярна формула - "остільки - оскільки": остільки можна піддержувати уряд Львова /потім Керенського/, оскільки це правительство буде здійснити домагання "революційної демократії". Звісно, ця двозначна політика більшовикам було легко розбивати. Нерішуча піддержка демократичними соціалістами коаліційного російського уряду в 1917 році не зміцняла цього правительства, але через те також вплив меншевиків та есерів у советах катастрофально падав. Більшовики обіцяли негайно і рішучо розв'язати всі вимоги революційних мас. Тупцювання на місці уряду Керенського та меншевицько-есерівських советів врешті привело до того, що маси в Росії пішли за Леніном.

Ленін сам не вірив у те, що в відсталій селянській Росії можна збудувати соціалізм, але його сумніви розвіяла ідея "світової революції", яка мала повести до соціалізму і недорозвинену Росію. Також інстинкт, воля до влади і переконання, що його партія в силі вирішити проблеми революції, допомогли Ленінові захопити провід революційної Росії в свої руки.

Так революція пішла на шлях диктаторський. Коли собі уявити, що замість непопулярного коаліційного /буржуазного, з незначною участю соціалістів/ уряду в 1917 р. в Росії було б правительство суто соціалістичне з реальних програм і рішучих волев, то, звісно, більшовикам було б далеко важче йти проти такого уряду і проти демократично настроєних советів. А так - нещаслива формула "остільки -

оскільки", відхрещування російських соціалістів від влади, коли та влада сама йшла в їхні руки, сприяло тому, що революція пішла за большевицькем безоглядністю й демагогією. Слід зазначити, що ті самі проблеми - участі соціалістів в уряді - постали і в різних країнах Західної Європи після світової війни: в Німеччині, в Австрії, в Чехословаччині, в Угорщині і т.і. В Німеччині в листопаді 1918 р. утворений був уряд, що складався з соціалдемократів. Але большевицька отрута, вислана з Москви, робила тут, як і в інших країнах, своє згубне діло. Через большевицьку демагогію соціалісти Західної Європи кожде мусіли відійти від влади, щоб зберегти свої партії від розкладу /Австрія/, або відважитися /де з успіхом, де неуспішно/ на коаліційну політику в урядах своїх країн. Українські соціалісти в час революції зовсім не сушили собі голови над тим, чи брати участь в уряді, чи ні. Аджеж Українська Центральна Рада складалася в своїй переважній більшості з соціалістів, а тому й виконавчі її органи мали провід соціалістичний. В обставинах 1917 року відсунення українських соціалістів від державної провідної роботи було б рівнозначне національній катастрофі, бо не було тоді інших українських елементів на Україні, які могли б повести за собою маси. Зрештою експеримент Скоропадського, що зліквідував гру з самостійності і проголосив злуку з Росією, добре показує, що значила тоді проти-соціалістична політика на Україні: вона була неминуче і протиукраїнською взагалі.

II.

Російський большевизм проголосив 1917 р. "соціалістичну революцію". Диктаторська влада зліквідувала приватний капіталізм і знищила навіть некапіталістичну селянську власність, завівши Дракониовими заходами насильну колективізацію. Большевики зосередили все народне господарство в руках своєї держави; трудящі маси стали невольниками залежними від пануючої партії. Своє державне господарство комуністи називають соціалізмом. Але безпідставно. На Маркса вони не мають права покликатися. Основоположники модерного соціалізму Маркс та Енгельс ще 90 літ тому писали, що соціалістичний рух - це рух величезної більшості /народу/ в інтересі тієї більшості. Під владю большевицького лже-соціалізму "народ замучений мовчить" і мусить невольничо слухати команди терористичної бюрократії, що складає незначну меншість серед мільйонів мас населення.

Соціалізм і диктатура стоять у рішучій суперечності одне до другого. Соціалізмом можемо назвати демократичне керування усупільненням ^{набоднім} господарством. З погляду соціалізму не кожна спробу усупільнення /націоналізації/ народнього господарства можна вважати за поступ. В старім Ступ-

ті тех народне господарство було в значній мірі усупільнене, було під командою фараонської бюрократії. В Московщині 16-17 століть держава /цар/ була найбільшим купцем і промисловцем. Ізуйти в Парагваї мали в 18 столітті тех свою "комуністичну" державу, в якій панували монахи, а індіанські тубільці мусіли працювати на святих отців, як теперішні колгоспники на сталінову бюрократію. Нарешті в першій чвертині 19 століття генерал Аракчєєв робив тех своєрідну "колективизацію" в Росії та на Україні /військове поселення/, де селян примушувало вести спільне господарство, контрольоване державою. Чи ці режими назвемо "соціалізмом"? Ні, це все режими державного капіталізму, що є знаряддям в руках панувчих верств для поневолення мас. Тимто мав рацію славний провідник німецької соціалдемократії Вільгельм Лібкнехт, коли казав, що він зараз же утік би з такої держави, в якій запанує державний капіталізм.

Соціалізм - це пряме, безпосереднє продовження політичної демократії, що послідовно засигає до господарських справ, отже заводить принципи демократії - "рівність, братерство, свободу" також у народне господарство.

Те, що є тепер в совєтській державі комуністи, з причин зрозумілих, називають соціалізмом. Фашисти їм "широко вірять", що це так, бо поборюючи більшевизм, вони цілять далі: вони хотять викликати в масах зневіру до соціалізму. Але кожний свідомий соціаліст не піддається цій хитрій демагогії двох противників демократії і соціалізму - більшевизму та фашизму. Якраз ці режими - це правий і лівий чобіт того самого організму - диктаторської самовлади. Ці режими не усувають перешкод на дорозі людства до поступу, а ще нагромаджують нові перепони. І хоч Гітлер, Мусоліні, Сталін та всякі менші їхні наслідувачі залюбки називають себе "революціонерами" і "соціалістами" або "проти-капіталістами", але по суті їхня робота контрреволюційна, протипоступова, навадницька. Зокрема російський більшевизм, що хвалиться тим, що знищив капіталістичну класу, слідом за цим створив нову державно-капіталістичну верству - бюрократів, яка панує з кути більшим "розмахом", як капіталістична класа в будь-якій іншій державі. Чи за це боролися найсвітліші голови світової історії, щоб при владі стояла кліка льдей, які, не помирившись між собою за владу, взаємно себе похирають, гнать, нищать, неначе дика звірина в джунглях /Зиновєєв, Ягоди, Радеки, Пятакови і інші, яким імя - леґіон!/?

III.

Соціалістична ідея виросла в 19 столітті в Західній Європі на тлі величезного розвитку капіталістичного господарства і поступу демократії. Соціалістична думка кінця

19-го століття і початку 20-го була дуже оптимістична. Була поширена віра в те, що капіталізм "сам собі копає яму", бо пролетаризує маси і революціонує їх, так що улеглує неминучий перехід влади в державі від буржуазії в руки трудячого ляду, спеціально пролетаріату. Лійсно, пролетаризація лядности і концентрація капіталів ішла в деяких країнах Європи таким прискореним темпом, що здавалося, незабаром прийде час ліквідації капіталізму силами організованого, свідомого гобітництва. В деяких країнах серед соціалістів панувало переконання, що "середні верстви"- дрібна буржуазія в містах та селянство - засуджені на пролетаризацію, а тому на їх соціалістичне усвідомлення і пропаганду між ними не зверталось уваги. Пригадав, як провідник болгарських соціалдемократів Янко Саказов під час соціалістичної міжнародньої конференції в Парижі 1933 р. казав мені, що болгарська соціалдемократія в своїй селянській країні робила помилку, тим що провадила свою роботу головно між нечисленним робітництвом, а селянство лишала без уваги. Через таку тактику, на селах у Болгарії взяли гору всякі політичні авантюристи і реакціонери.

Само собор, капіталізм дає господарські підвалини для приходу соціалізму і підготовляє маси до сприймання соціалістичних ідей. Але формула - "буття означає свідомість" не значить, що соціалістам можна скласти руки, ^{об}обляв, "об'єктивні обставини" їм сприяють. Бо ж до цих "об'єктивних обставин" належить і ціле суспільство з його інтересами, думками, симпатіями, темпераментом. Якраз технічна раціоналізація капіталістичного господарства та світова криза 1929 року показують, що й "об'єктивні обставини" не такі вже постійні в своїй чинності, щоб піддержувати соціалістичний оптимізм передвоєнних часів. Бачимо, як в сільському господарстві процес пролетаризації селянства йде поволі й особливо середні верстви селянські визначаються своєю стійкістю та живнездатністю. З другого боку, хоч промислове виробництво зростає, завдяки новим "раціоналізованим" машинам, але число робітників у підприємствах не тільки не збільшується, а часто зменшується. Якщо так буде йти господарський розвиток і далі /а є всі дані, що це буде так/, то робітництво навряд чи стане більшістю лядности в капіталістичних країнах. З цього випливає, що соціалістичний рух не може чекати здійснення своїх ідеалів від самої пролетарської революції. Проблема стоїть інша: під прапором соціалізму об'єднати всіх, що страждають від капіталізму, злосудити прихильників соціалізму серед "середнього стану" в містах та серед селянства і спільно, на демократичній платформі, повести організовану боротьбу за

реформу несправедливого суспільного ладу.

В цім напрямі вже багато зроблено соціалістичними партіями різних країн, особливо в Скандинавії. Рішучо можна сказати, що будьяке загравання з більшевизмом, чи то в формі "народнього фронту", чи у вигляді теоретичного виправдання "Сталінового експерименту", не наближає соціалістичної ідеї до перемоги, а тільки вносить дезорієнтації і розлам в ряди прихильників соціалізму й демократії.

Українська соціалдемократія має за собою ту історичну заслугу, що в рр. 1918-1919, коли на Україні був величезний нахил до більшевизму, вона непохитно стояла на ґрунті демократії і не дала підпорядкувати української державності більшевицьким та напів-більшевицьким течіям і групам.

Тепер на демократичну й соціалістичну ідею йде наступ теж з другого боку, з фашистівського табору, особливо на західних українських землях на еміграції. Соціалістам доводиться часто мати діло, як з політичними противниками з тими самими людьми, що ще вчора були запевненими комуністами, а сьогодні стали завзятими фашистами. Але й це небезпеку вдасться перебороти демократичному соціалізові; тільки треба зберегти ясність думки, віру в свої ідеї і непохитність у своїх демократичних, соціалістичних і людських переконаннях.

П. Ф е д е н к о.

МАРКСОФОБІЯ ТА АНТИСОЦІЯЛІЗМ У СВІТЛІ КРИТИКИ.

Характерною ознакою сучасної доби є - загальне переполітизування. Сьогодні - зокрема в державах автократичного типу, - все є політикою. В країнах диктатури, навіть особисте життя є під політичний контроль. Під Совітами ще недавно любов з "черемхов" була на індексі, як буржуазний та контрреволюційний забобон. В сучасній Німеччині кохання підлягає расовій контролі та мусить рахуватися з відомим "арійським параграфом". В Італії "дуچه" уважає протифашистівським злочином вигідне життя, бо ця доктрина визнає тільки безнастанку боротьбу та війну, як ідеал громадського розвитку.

Друга ознака нашої хворої та незростаючої доби це - монополізація політики в руках одної партії або, точніше кажучи, її проводу. В автократичних режімах це монополії очолює просто сам диктатор: Сталін, Гітлер, Муссоліні. Лише їм вільно мати свою думку. Загал мусить безапелційно й без права критики приймати все, що вони скажуть.

Ніколи непомильний Папа Римський не смів мріяти про таку слухняність та дисципліну. Диктатори наших днів - це не намісники Петра на землі й не якісь віце-Боги. Вони самі все боги: Гітлер в очах правовірних нацистів є заступником Христа, що був деградований за своє неарійське походження, та його батьком. Сталін на Радянщині - це цар і бог. Без згадки про нього нічого там не може починатися чи кінчатися. Правовірний магометанин рідше зрадує свого Аллаха, ніж громадянин Союзівського Союзу - геніяльного й все мудрого Сталіна. Коли б його можна було приймати в півлях, то п'ятирічка, щоб мала на увазі розбудову цієї галузі хемічної індустрії, безумовно була б найуспішнішою та виконала б 100% свій план впродовж 5 місяців. Це не перебільшення, а прозаїчне констатування факту. Ось красномовний доказ цього: під час цьогорічного перепису населення в СРСР одна колгоспниця - Карабалева, як пишуть "Ізвестія", висловила жаль, що у відповідній анкеті /яка обіймає 14 запитів й немов вичерпує все, що торкається життя радянців, бох складав її сам Сталін/ не має ще одної точки, а саме про московського улюбленого диктатора, бо тоді згадана громадянка могла б в цю додаткову рубрику вписати: "Спасибі т. Сталіну за щасливе, радісне життя". Це не совітський анекдот, але божевільний факт з радянського "Мертвого Дому". Він, мабуть, найяскравіше документує оте паталогічне переполітизування нашої доби в країнах диктатури, про яке тут мова.

Тому може здаватися парадоксом, що наша ця переполітизована доба є водночас політично найбільш безграмотною. Мабуть ніколи політичне думання не було більш занедбане, як саме тепер. Сьогодні просто немодно політично думати, або серйозно студіювати політику. Нащо? Чи не досить, мовляв, політичної інтуїції або патосу? В найгіршому разі можна пійти до Макіавеля чи до Геракліта, в яких можна знайти відповідь на найскладніші та спірні політичні питання.

На тлі цього політичного анальфабетизму й неробства дуже типовим явищем є тепер модні: **м а р к с о ф о б і я** та **а н т и с о ц і я л і з м**, яким присвячена ця стаття.

I.

Для багатьох, хто не хоче чи не може політично думати, **м а р к с и з м** є, здається, початком і джерелом всього сучасного зла. Він, мовляв, породив більшовизм, від якого датується післявоєнний хаос. А тому, що більшовизм видає себе скрізь за найчистішою води **с о ц і я л і з м**, то звідси висновок, що соціалізм взагалі є суспільне зло, яке

конче й доценту слід знищити. Для тих, хто нападає на соціалізм, він ідентифікується, звичайно, з марксизмом. З другого боку соціалізм проголошується за абсолютне та непримириме заперечення національної засади. Тому сучасний, тобто після воєнний націоналізм проклямує святу війну не тільки проти марксизму, але й проти цілого соціалістичного світогляду взагалі. Як бачимо, маємо перед собою дуже складний і запутаний комплекс, скорше соціологічних та філософічних, ніж чисто політичних питань. Мусимо в них розібратися методом *Sine ira et studio* /без гніву й упередження/, що єдина в даному разі на місці.

Особисто я ніколи не був "правовірним марксистом", але ставлечись до нього критично, проте не можу заперечувати того великого та історичного значення, яке ця доктрина мала з одного боку в науці /політичній економії, історії, соціології/, а з другого - в розвитку новочасного робітничого руху та в суспільному розкріпаченні працюючих мас. Власне й через це слід підходити до марксизму з належнов увагов, а не з політичних демагогів, викликаних потреб агітаційного моменту, як це тепер, на халь, здебільшого робиться, нерав без елементарного знайомства з теоретичними основами цієї доктрини. Досі найкращу й ґрунтовну критику марксизму дав Т. Г. Масарик у своїому відомому творі: "Соціалне питання". Кожний, хто виступає проти марксизму, мусив би простудіювати цю працю, в якій добре з'ясовані засади Марксового соціалізму. По-друге, не слід забувати, що марксизм, хоч він становить одну з найголовніших соціалістичних доктрин, проте, не вичерпує це всього соціалізму, особливо ж новочасного, який має численні відміни і напрями: напр. соціалізм англійський та французький, або після війни - скандинавський та бельгійський - творять своєрідні й цікаві варіанти цієї ідеології.

Окрім того сам по собі марксизм не є яковсь скаменідов та непорушнов науков. В ньому впродовж майже сто років, що минають від його появи, багато девчому змінилося. Мусимо отже розвінцати кілька головних етапів в його розвитку. Інший є початковий марксизм "Комуністичного Маніфесту" /1847/, на якому дуже відбився вплив французького ідеологічного революціонізму та тодішніх революційних подій. Іншим знову соціалізм "Капіталу", писаного в Англії, країні класичного еволюціонізму та тоді молодого капіталізму. Ще іншим треба визнати марксизм - Енгельса на передодні його смерти, коли цей ідеологічний двійник Маркса різко скорегував первісні погляди наукового соціалізму на роль духових чинників у суспільному процесі, визнаючи їх вплив поряд з економічним фактором або на революції та диктатуру проле-

таріату, як засобу політичної боротьби робітничої класи. Маркс в 1872 п. /в амстердамській промові/ зазначив, що в країнах демократії, як напр. Злучені Держави, Англія, можливо також в Голландії, революція не є конче необхідна, бо там робітництво шляхом парламентаризму може здобути свої права. Енгельс в останній передмові до брошури Маркса "Класова боротьба у Франції" розвинув цю думку, констатувавши, що революціонерам, і т.зв. "руїнікам" тепер кращими є "легальні шляхи, ніж нелегальні засоби та переворот".

В 90-х роках минулого століття виступив з критиком марксістської ортодоксії й догматизму - Едвард Бернштайн, дуже оживляючи та відмолоджує цю доктрину. В Бельгії Еміль Вандервельд розвинув цікаво соціалістичну теорію культури й мистецтва. Ревізіонізм Бернштайна знайшов живий відгук скрізь у Західній Європі. Нове століття принесло дальше творче оживлення теоретичної дискусії в соціалізмі. Згадати б хоч дуже оригінальну австро-марксистичну школу /К. Реннео, О.Бавер/, що головну увагу звернула на теоретичну розрібку національного питання. Згодом виступив зі своїми дуже цікавими теоріями бельгійський соціаліст - Де Ман, основно ревідує деякі марксистичні догмати та програмово психологізує й цю науку. Головні його праці припадають вже на післявоєнну добу.

Це тільки найзагальніший реєстр питань, що документують різноманітність істоти марксизму в його історичному розвитку. З цього вже видно, як безпідставно узагальнювати та упрощувати її, як це роблять часто сучасні марксофоби, неслухно ототожнюючи марксизм з більшовизмом, що є лише сектанським, а до того ще й фальшованим варіантом цієї доктрини.

II.

"Більшовизм це - дитина марксизму". Так кажуть всі вороги соціалізму. Це твердження вимагає критичної перевірки. Кожна нова гіпотеза, навіть наукова, має своїх фальшивих пророків чи шкідливих фанатиків. Мав і має їх, звичайно, марксизм, як теорія в першу чергу соціальна та політична. Вже за свого життя Маркс мусів був відцуратися деяких палких прихильників своєї науки, кажучи, що коли вони марксист, то він не марксист. Треба сказати, що в Росії, до якої Маркс ставився все з великим резервом, щоб не сказати ворожнечей, його наука від самого початку інтерпретувалася суто-догматично та по-сектанському /Д.Плеханов/. Також Ленін своєю влачею був типовий соціалістичний сектант. Він у своїй теорії вийшов з Маркса, але перекутив його науку приблизно так, як Вайсман Дарвіна. Ленінізм і базований на ньому боль-

шевизм, диктатуру пролетаріату та революційну тактику уважать найхарактернішими ознаками марксизму. Ми бачили, що це не так: що сам Маркс і Енгельс зробили в цьому відношенні значні корективи. К. Кавтський, без сумніву, найліпший знавець та інтерпрет марксизму в одній з останніх своїх праць присвячених оцінці марксизму та його батька /Історичне діло Карла Маркса. 1933/, виразно зазначає, що саме тактично большевизм розійшовся з марксизмом.

Я думаю, що не тільки в практичній політиці, але й в теорії та в ідеології, бо інакше К. Кавтський не мусів би за останні 20 літ написати стільки теоретичних розвідок, спрямованих проти большевизму й не назвав би його звійським соціалізмом. В кожному разі большевизм це - типовий "марксизм" московського виробу. Маркс би його не прийняв. Це констатує в згаданій розвідці Кавтський, кажучи: "Що б власне сказав Маркс, коли б дочекався, як одна школа марксизму дійшла до того, коли здобула владу, що зробила з марксизму державну релігію, якого наука та виклад є під доглядом уряду, а інші виклади навіть суворо переслідуються державним апаратом. Щоб він сказав про марксизм, що панує засобами еспанської інквізиції, пропагується вогнем та мечем, з театральним культом, як напр. з набальзамованим Леніном, - отже про марксизм, зведений до духового рівня не лише державної релігії, але головно релігії Середньовіччя або Сходу, себто, в кожному разі марксизм, котрий може бути визнаний ідейно несамоостійним та догматично фанатичним. Він прийшов запізно після смерті Маркса та як наступник царя, як змодернізований - візантизм".

Ясно, що цей л е н і н і з м по суті не є жадним марксизмом, що в ньому інші революційні доктрини мають більше значіння за науку автора "Капіталу".

Питання батьківства взагалі є дуже цікаве. Бувають випадки, коли батько невідомий та його шукають. Наполеон заборонив навіть дослідження в цьому напрямі. Бувають випадки, коли батьківство є спірне. Може бути й такий випадок, коли батьківство підкидається не тому, хто є батьком. Врешті, буває й таке, що за батька видається не той, хто ним є. Сказане торкається не лише людей, аде також ідей, де іноді вириває спір на ґрунті авторства чи походження. Сьогодні наука в обох випадках дає собі раду. Коли йде про фізичне батьківство, то в спірному випадку аналіза крови може його встановити. Коли розходиться про батьківство в сфері ідеї чи певної доктрини, то його можна ствердити на підставі соціологічної аналізи.

Цією отже методом мусимо підійти й до аналізи генеалогії большевизму, щоб встановити чи й оскільки ця докт-

рина є марксістського походження?

Чехай нас не збиває той факт, що більшовики видають та проголошують себе скрізь за єдиних правдивих представників марксизму. Хай нас не плутає також та обставина, що вони рекають деякі засади цієї науки. Річ не в тому, що проповідується, але як та чи інша наука здійснюється в житті, бо тільки політична практика оправдує користання певних теорій. Коли ми отже з цим критерієм підійдемо до більшовизму, то побачимо, як він від свого виступу в 1917 р. все поводилося всупереч головним засадам марксизму.

Бо для кожного теоретично думавчого марксиста мусіло б бути аксіомою, що з усіх країн світа власне Росія після за-непаду царя була тереном абсолютно непридатним для соціалістичних досвідів; бо в державі суто аграрній, де понад 90% населення творить селянство, де промислового пролетаріату було дуже мало, де щойно народжувалася велика промисловість, де панувала масова безграмотність не тільки культурна, але й політична, - не було жадних передумов для соціалістичної революції. Там завданням марксизму могло б лише бути підтримка лютневої революції з метов заведення на Сході Європи справжньої демократії та парламентарного конституціоналізму. Тому більшовицький жовтневий переворот був влас-тиво ударом ножа в спину революції, був фактично "пучем" /бунтом/, проти чого марксизм бореться та відкидає, як перестарілу вже тактику, котру тепер засвоїла собі світова реакція. Немає нічого дивного, що ця більшовицька тактика промощувала скрізь шлях реакційному пучизму.

Ленін, без сумніву, мав добрий теоретичний вишкіл. Звичайно тяжко йому закидати незнання марксизму. Але в питаннях революційної тактики він не був учнем Маркса, але Бакуніна, який гадав, що досить мати 1000 активних революціонерів, щоб зробити переворот в будьякій країні, незалежно від суспільного чи господарського її стану та культурного розвитку.

Зрозуміло, чому більшовики заклали комуністичну партію, а не залишилися соціалними демократами, отже партією марксістською в модерному її вигляді. Вони в основу свого світогляду поклали "Комуністичний Маніфест", отже прояв початкового марксизму, що невикристалізованого в ідеалогічного боку, на якому яскраво відбився вплив стихійного французького революціонізму. Треба сказати, що тактика лецінізму за-лишалася вірною цій традиції, відкинувши дальшу еволюцію марксизму, а натомість, ідучи щодо цього під наявним впливом з одного боку питомого російського революціонізму: крім згаданого Бакуніна, також - Нечаєва, Ткачова, а з другого - французького революціонізму: якобізму, бланкізму, синдикалізму /Сорея/. Звідці більшовицький пучизм, який марксистичні рішу-

чо та цілковито відкидають, як засіб боротьби модерного пролетаріату.

Як бачимо, називати більшовизм - дитинов марксизму, це може сьогодні популярна, але мало виправдана річ, коли до цієї справи підійти з критичнов аналізов соціологічного характеру. В цьому випадку справа батьківства більш складніша, бо батьків є кілька, а Маркс "винен" хіба тільки тим, що чужі діти засвоють незаконним способом його імя.

Бо й справді, чому більшовизм, оскільки він був би дитинов марксизму, замість того, щоб іти спільним фронтом з марксістським соціалізмом, навпаки проголосив йому війну на життя та смерть? Чому замість того, щоб спільним фронтом з С-Л. партіями, боротися проти загрози й небезпеки світової реакції та контрреволюції, більшевицький Комінтерн повів безоглядну боротьбу проти марксістського Соціалістичного Інтернаціоналу?! Чому Москва Леніна та Сталіна мільони грошей викинула на розклад соціалістичних партій в Європі?! Чому вона підтримувала та стимулювала скрізь тактику комуністичних пучів, які промочували шлях для автократії та руйнували основи демократії, особливо ж в Осередній Європі /Угорщина, Югославія, Польща/?! Чому зокрема безглузда більшевицька тактика задушила молоду німецьку демокрацію й привела до влади Гітлера?! А чи не має "заслугу" московський пучизм, що паном ситуації в Італії став Мусоліні?

Справді, дуже дивний той "марксизм", що взяв на себе цю дивну роль повитухи та кума фашизму й нацизму, що скрізь лютує й завзято поборює соціалізм та демократів!

Ні! З таким "марксизмом" не тільки марксисти, але взагалі справжні соціалісти не мають нічого спільного. Навпаки, вони весь час вели проти нього безкомпромісову боротьбу, демаскуючи його дійсне обличчя. Вони відкидали його "спільний", а тепер "народний" фронт. Вони не визнавали його "червоних днів" та інших імпрез, що мали на меті розклад європейського соціалізму. Великі соціалістичні партії: Англії, Голландії, Бельгії, Скандинавських країн, Чехословацьких непохитно стояли на цих позиціях. Ще останній конгрес чехословацької с.-д. партії, який відбувся на весні цього року, знову й не знати вже котрий раз відкинув комуністичні залицяння з "народнім фронтом". Натомість, ті соціалістичні партії, що зловилися на цю московську принаду, як напр. австрійська, дорого заплатили за цю своє симпатію до більшевицьких революційних метод. Також Бельм має чимало клопоту в своїй політиці з комуністами, які зловживають "народнім фронтом" для своїх авантур; еспанська молода республіка мабуть у друге не полізе вже в обійми "популярного фронту", що дав привід ген. Франкові відкрити двері цієї нещасливої країни для німецької та італійської інтервенції, яким розходиться,

звичайно, не про еспанський націоналізм, але про безмежні природні багатства цієї країни, себто, про сирівець /залізо, мідь, ртуть та кольорову її металургію/, брак яких дуже відчувають ці дві держави, хорувачи на імперіалістичну манію.

Знову повторює: ні! Справжній марксизм, ні будьякий інший соціалізм не має й не може мати нічого спільного з цим азійським "соціалізмом" московського виробу.

Європейський соціалізм знає, що тільки в співпраці з демократією, шляхом поглиблення її в суспільному та господарському напрямі, він може здійснити еволюційно та через поступові реформи свої головні ідеали. Європейський соціалізм відкидає романтику барикад, як історичний анахронізм. Бехине, один із лідерів чехословацької с.-д., на останньому попередньому вгаданому партійному конгресі, слушно зазначив з цього приводу, характеризувачи конструктивну працю цієї партії /дуже заслуженої для визволення свого народу та розвитку молодії чехословацької держави, котра без політичного активізму чеського соціалізму, ледве чи змогла б так спокійно пройти перші тяжкі роки свого існування та оборонитися на фронті: проти небезпеки більшовизму на початку та проти загрози фашизму згодом/:

"Ми робили таку політику - казав він, - щоб не треба було барикад. Коли демократія, соціалізм та робітничий рух мусять іти на барикади, то це звичайно буває вже запізно. Ми мали відвагу робити також непопулярну політику, вирішувати хліборобську кризу, щоб запобігти сфашизуванню хліборобського села".

Вкінці ще один момент, який яскраво розрізняє більшовизм та соціалізм, водночас виявляючи немарксістську істоту першого. Це політика безнастанного терору, якою існує сучасний московський лад, що ані одної години не утримувався б без Че-ка, Г.П.У. та без перманентної інтервенції ката. Такими кривавими методами не можна збудувати соціалістичного ладу. Не можна виховати вільної, доброї, справедливої людини. Це є школа, з якої можуть вийти лише - провокатори, зрадники, кримінальні типи. Це світ, що збудований на гвалті, брутальності, азефцині, де ніхто нікому не вірить; де знищено людське довірря та який тримається тільки острахом кожного та всіх. Має раців Кавтський, коли в попередню цитованій своїй студії схарактеризував більшовицький режим, як "культ брутального насильства".

Звичайно, цей культ не має нічого спільного ані з марксизмом, ані з соціалізмом взагалі. Його слід уважати типовим виявом московської влади, з її нахилом до дикої жорстокості та фанатичного бузувірства, прикладів чого можна знайти безліч в історії цього народу. Достоевський май-

стерно змальовував цю рису російської національної влачі у своїх творах. Його "Беси" - є віщунським передбаченням триумфуючого большевизму. Большеви́зм тільки "мімікрується" під марксизм⁷⁸ дарма зловживає назви соціалізму. В кожному разі прототип Його скорше доводиться шукати в єгипетських фараонів та різних сатрапів всіх часів і народів, ніж у Маркса та в європейському соціалізмі.

III.

Сучасні марксофоби та вороги соціалізму закидають соціалістам, немов, смертний гріх проти святого духа Нації - їхній інтернаціоналізм, добечавчи в цьому непростиму зраду національних інтересів.

Знову таки непоінформованість або зла воля чи просто політична демагогія може оперувати цього роду закидами. Бо ж чи тільки соціалізм є інтернаціональним рухом? Хто хоч трохи знає історію розвитку світових ідеологій або прочитав М. Драгоманова - "Чудацькі думки...", той мусить знати, що універсалізм та інтернаціоналізм є так старі, як довго існує філософія й наука, що в кожному разі християнська культура в своїй істоті була та є універсально-інтернаціональна, що світові релігії, а передовсім - католицизм, як свідчить вже сама його назва, були яскраво інтернаціональні, що першим і найстаршим Інтернаціоналом світу доводиться признати - чорний католицький.

Зрештов, сьогодні всі типовіші та визначніші політичні ідеології мають свої Інтернаціонали. Ве попри III комуністичного та II соціалістичного, існує також зелений Інтернаціонал, що скупчує прихильників аграризму; капітал віддавна є інтернаціонально об'єднаний й саме цей Інтернаціонал важкої промисловости маркантно антинациональний, особливо ж т. зв. "Кривавий Інтернаціонал", що виробляє амуніцію й розпродує її без огляду на будьякі національні моменти. Документально доведено, що всі ці Круппи, Віккерси та інші світові фірми, продукуючи амуніцію, підчас світової війни продавали її як своїм, так і ворогам через нейтральні країни. Також тепер в еспанській громадянській війні обидві вовчі сторони користуються німецьков амуніцією, хоча Гітлер явно підтримує ген. Франка.

Але йдемо далі: саме фашизм і нацизм та споріднені з ними націоналістичні течії, які назобільш поборвуть соціалістичний інтернаціоналізм, виявляють спроби міжнароднього об'єднання, хоч на початку Мусоліні казав, що фашизм є сутоіталійськов ідеологією, а тому не може бути експортним продуктом. Сьогодні батько фашизму є автором політич-

ного блоку, тобто осі - Рим-Берлін, яка не є нічим іншим, як спробованню витворення націоналістичного Інтернаціоналу від Півночі Європи до Середземного моря. Зрештою, пару років тому в Монтевідео відбувся перший міжнародний конгрес прихильників фашистського світогляду.

Також в практичній політиці фашизм є інтернаціональним рухом, оскільки, наприклад, Італія та Німеччина явно патронувать і підтримувать по цілому світі споріднені ідеології та прагнення: наприклад, ген. Франка в Іспанії, нещодавно лідера бельгійського раксизму Дегреля під час відомих виборів у Брюсселі, або ватажка голландського фашизму - Месерта, що недавно провадився під час парламентських виборів в цій країні. Берлін плекає програмово нацизм в Австрії, а Мусоліні - є протектором напівфашистської Угорщини.

Виникає природне запитання: чому інтернаціоналізм соціалістичний є "злочинним", коли не вважається навіть гріхом інтернаціоналізм всіх інших світових рухів?!

А може соціалізм у своїй істоті протинаціональний, відкидаючи засаду нації, як динамічного чинника історії?

Правда, первісний марксизм, особливо ж "Комуністичний Маніфест" не мав належного розуміння для національного моменту в робітничому русі. Відомий афоризм Маркса про те, що робітники не мають батьківщини, звідки гасло: "Пролетарі всіх країн об'єднуйтеся!" Взагалі у Маркса найслабше була розроблена саме національна проблематика. На це звернув увагу Масарик у своїй згаданій критиці марксизму. Про це писали у нас - Драгоманів, Лонцов, В. Левинський. Анціоналізм пролетаріату рішучо відкинув Ж. Жорес у своїй славній розвідці: "Робітництво й Батьківщина", де відкинув твердження, що пролетар є безбатьченком.

Не слід забувати, що саме з рядів соціалістів вийшли перші дослідники нації та каменярі пізньої націології. У нас зокрема М. Драгоманів може вважатися піонером цієї нової соціологічної дисципліни. Майже всі наші соціалістичні теоретики працювали на цьому полі. В. Левинський присвятив питання нації кілька поважних студій. В. Старосольський написав перший український підручник націології. Австро-марксист - О. Бавер та К. Реннер дали ґрунтовні наукові студії й монографії про націю. К. Кавтський є автором низки націологічних розвідок. Ж. Жорес з властивим йому патосом й ентузіазмом змальовував конструктивний націоналізм, як силу, що органічно зв'язана з соціалізмом. Коли ми переглянемо початки науки про націю, то побачимо, що закладали її в першу чергу соціалістичні теоретики, що без цих їх праць трудно собі уявити її повстання. Десятки соціалістичних авторів вписані в аналі історії молодої націології.

Це мають знати й не забувати марксофоби та вороги соціалізму взагалі. Вони мусять пригадуватися над тим, як це

можливо, що соціалістичні інтернаціоналісти, отже нібито "вороги батьківщини", присвятили чомусь стільки уваги національній справі та вирченню нації взагалі.

Я знав, дехто може сказати, що це був чисто теоретичний інтерес, немов ентомолога до комахи. Ні. Таке припущення було б помилков. Бо соціалізм виявляв інтерес до проблеми нації не лише теоретичний, але практично був каменем модерної національної політики. Безсумнівний поступ в цім напрямі в передвоєнній Австрії був ділом в першу чергу соціалістичних партій. Згадати тільки про великі заслуги під цим оглядом чеської с.-д., яка мала провід в цій справі й багато спричинилася до успіху чехословацької визвольної боротьби підчас світової війни. Адже ця партія дала маси легіонерів, що збройно боролися за самостійність Чехословаччини.

А на Україні? Ідеологом Української Самостійности був соціаліст - Б.Вачинський. Револьційна соціалістична партія кинула перша /на початку цього століття/ гасло Самостійної України, тоді, коли несоціалісти ще перебували в стані малоросійської побутової романтики. Після вибуху світової війни в ініціативи соціалістів емігрантів в Великій Україні повстав "Совєт Визволення України", завданням якого було підготувати відбудування державної самостійности українського народу. Чи не польські соціалісти збройно боролися за самостійну Польщу в той час, коли буржуазні партії не знали ще на яку ногу стати? Чи коли сьогодні існують самостійні держави - Фінляндія, Латвія, Естонія, то найбільшу заслугу мають в цьому соціалістичні партії цих країн, а не націоналісти, які обмежувалися тільки киданням гарних гасел і великих патріотичних слів, залишавчи тяжку й відповідальну працю політичного та громадського витколу широких мас соціалістам.

Лише цілковитов безграмотність в цих справах та незнанням чи нехтуванням історії недавньої доби, а передовсім незнанням історії національних рухів можна пояснити модне тепер "соціалістоїдство". Виходить так, що старі ще свідки всього цього чимало дечого забули, а багато перекручують свідомо, пристосовувчись до настроїв наших днів. Молодь цього не знає, бо між нею й цими полями Рубіконом лягла світова війна, що цілковито змінила ретроспективу й перспективу історії. Зрештов, теперішня молодь читає небагато й лише те, що дозволено ідеологічною цензуров. Адже ми живемо за вдалим виразом А.Жіда в добі ідеологічного конформізму, що запакував не тільки в Світській Росії, Німеччині та Італії, але й скрізь, де є люди, які добровільно навіть відмовляється від труду самостійно думати та ставть "роботами" нормалізованих світоглядів чи світовідчувань. Все Ма-

сарики учив, що думати - болить і що тому люди небагато думають. Особливо ж тепер, коли наша доба така тяжка, а її проблематика заплутана й надивичайно складна, думати дуже тяжко й не має нічого в тому дивного, що багато хто воліє жити інстинктами та почуваннями; шкода тільки, що це зовсім непевний та небезпечний шлях в політиці, а переловсім - неконструктивний.

Цей власне закид підноситься звичайно тепер проти соціалізму, який, мовляв, на практиці виявив себе безрадним і тому неконструктивним. Знову таки мається головню на увазі більшевизм. Мину це раз тому підкреслити, що не можна соціалізм критикувати на підставі більшевизму, який є карикатурою соціалізму конструктивного та класичним прикладом, як саме не слід переводити це ідеологів в життя.

Але з другого боку треба об'єктивно визнати, що передвоєнний соціалізм, засадничо опозиційний, мало звертав уваги на позитивну політику й навіть більше, бо іноді свідомо уникав конкретизації своїх завдань і методів на випадок перемоги. Правовісні соціалісти жили в рожевих ілюзіях, що "на другий день по революції" все неначе якимсь чудом добре влаштується. Бебель з презирством одного разу відмовився сконкретизувати практичну соціалістичну політику після перемоги. Мовляв, не личить соціалістам займатися такою "музикою майбутности". Ця помилка не виплатилася переловсім у Німеччині, - цій класичній країні марксизму. Правда, німецькі соціалдемократи перебрали владу в дуже несприятливій ситуації після поразки Німеччини, коли вся Європа, захоплена психозом германофобії, саботувала молоду німецьку демократію й таким чином унеможливлявала конструктивну працю німецького соціалістичного уряду. Коли б тодішня Європа виявила стільки беневоленности до Нової Німеччини, скільки тепер до "Третьої Імперії", то нацизм ніколи не міг би так масово поширитися, щоб перемогти Ваймерську республіку. Винна звичайно не тільки післяверсальська Європа, але й Совітська Москва, Комінтерн якої зробив усе можливе, щоб розбити та зруйнувати німецьку с.-д. партію. Але сама партія, мало підготована до позитивної політики, не дала собі ради й сьогодні на еміграції мабуть роздумує про це, що у свій час слід було звернути більше уваги на "музику майбутности".

Хай приклад Німеччини, зрештов, досить виїмковий, не буде козирем в руках марксифобів. Во можна навести з історії після воєнної Європи докази соціалістичного конструктивізму там, де для цього були відповідні умовини. Отже й наприклад у Чехословаччині, про що тут вже згадувалося. Наведу довшу цитату з першомайської статті /в "Лідових Новинах"/ відомого чеського публіциста та автора монументальної історії будування чехословацької держави - Ф.Перовтки, до речі не соціаліста, але представника та ідеолога модерного лібер-

ралізму:

"Наш /себто чехословацький В./ соціалізм - каже згаданий автор - захистився від катастрофи, якої не уникли багато інших соціалізмів. Хочемо сказати, що так сталося не без його власної заслуги, якої істота полягає в тому, що у своїй політиці він керувався реалізмом.

"Чехословацька с.-д. була двічі оскаржена перед другим Інтернаціоналом, до якого належить. На з'їзді в Берні /1919/ і на конгресі в Гамбурзі /1923/ її оскаржили німецькі есеки з Німеччини, Австрії та Чехословаччини, закидаючи їй, що вона "поволиться так, неначе для неї не існують жадні зобов'язання відносно Інтернаціоналу". В Берні 1919 р. Йосип Зелігер/тодішній лідер німецької с.-д. в ЧСР. В./ закривав: "Ви не зможете за свою політику відповідати ані перед історією ані перед своєю совістю, ані перед Інтернаціоналом". Як виглядає у світлі того, що ми пережили від того часу це оскарження? - запитує далі цитований автор.

"Історії наші соціалісти зможуть відповісти, що видко не були найкращими ті соціалістичні партії, котрі загинули, бо головним завданням усього є існувати. Хто утримувався, є більше перед історією виправданий, ніж той, хто загинув. Перед своєю совістю чехословацькі соціалісти, без сумніву, відповідять, звернувши увагу на те, що вони не довели ані себе, ані тих, хто їм довірявся, до загибелі, але що врятували їх перед муками політичного переслідування, котре ми знаємо з найновішого лоби, що під цим оглядом починає наближуватися до найстарших часів"

В дальшій частині своєї думки про конструктивізм чехословацьких соціалістів автор слушно каже: "Вони витворили особливу та оригінальну соціалістичну тактику, яка довго була предметом нападів, але яка завдяки своїм успіхам, без сумніву, буде заслуговувати уваги також теоретиків".

Варто звернути увагу на те, як цей автор характеризує роль комуністичної партії в ЧСР.

"Виключаємо в сказаного наших комуністів, що тут, як, зрештов, скрізь прямували тільки до тактики бісів, отже до тої, котра ввесь наш соціалізм привела б до загибелі, якщо б вони пішли за нею".

Я навмисно навів цю довгу цитату чеського автора, щоб показати як в культурних країнах несоціалісти оцінюють заслуги соціалізму і щоб на чеському прикладі, який могли бачити тисячі наших людей, показати безпідставність твердження про неконструктивність марксизму та соціалізму. Адже чехословацька соціалдемократія - є програмово марксистська, але звичайно, в сучасному, а не ортодоксному розумінні цієї доктрини.

Слід зазначити, що чехословацька соціалдемократія не

є під цим оглядом якимсь виїмком в Європі. Можна було б, мабуть, ще більше написати про конструктивізм, напр. скандинавського соціалізму, де більшевизм також потерпів повне фіаско: Пригадаймо собі, що після кваку "короля сірників" -Крєгера, Швеція опинилася на порозі фінансової руїни та захоплена була нечуванов господарською кризою, що викинула на вулицю сотки тисяч безробітних. Тоді вперше до влади прийшов у Швеції соціалістичний уряд, який своєю оригінальною та творчою соціальною, фінансовою й економічною політикою, котру відтак наслідувало багато інших країн, впродовж двох легіслатур цілковито зліквідував безробіття, зреставрував фінанси, завів загальний добробут у Швеції. Так, завдяки соціалізму, Швеція перша вийшла з нетрів світової кризи. Особливо сміливість фінансових реформ у Швеції творять справжню епоху в історії господарського відродження не тільки цієї країни, але Європи та, можна сказати, цілого світу. Бо вплив цих реформ відбився на новій фінансовій політиці Англії та всіх країн, що покинули мит золотого стандарту. Торік американський президент Розвельт послав спеціальну комісію до Швеції для вивчення її суспільних реформ і досягнень, щоб відтак використати цей досвід в Злучених Державах. Також дві інші скандинавські країни: Данія та Норвегія мають соціалістичну владу й належать до найбільше впорядкованих і заможних країн, де немає кризи й безробітних. Можна до них додати ще Бельгію, де господарський план згадуваного тут попереду Ле-Мана, започаткований два роки тому, врятував цю країну перед загрозом неминучого господарського краху. Муніципальний соціалізм англійських "лейбуристів", зокрема його успіхи в Великому Лондоні, де вони мають більшість, визнається всіма партіями без застережень, хоча спочатку було велике недовір'я до "соціалістичної господарки". Після війни, коли соціалісти мали провід в столиці Австрії, вони зробили стільки в соціальному напрямі, що Відень був під цим оглядом зразковим містом, куди чужинці вїзжалися, щоб побачити, як живе віденський робітник. Мільвокі під Чикагом, де від довгого часу муніципальна рада в руках соціалістів, уважається зразковим громадством на всі Злучені Держави.

Мабуть цих прикладів досить, щоб побачити, яка безпідставна сучасна критика соціалізму та закид на його адресу в деструктивності.

IV.

Ми бачили, що в деяких країнах соціалізм і марксизм виявили неабияку творчу та конструктивну силу. Виринає природне запитання, що це за країни та яке їх населення?

Загально можна схарактеризувати їх, як країни культурні, вищого господарського та політичного розвитку, країни природного демократизму, країни попереднього політичного вишколу та широкої національної свідомості. Це з одного боку, а з другого - це країни, де соціалізм ніколи не був догматичним і абстрактним, але, навпаки, все реалістичним і живим, мавчи на увазі не лише невідоме післяреволюційне завтра, але вже сьогодні реалізуючи з дня на день соціалістичні засади.

Добре цю його рису схопив Ф.Перовткя в цитованій попереді своїй статті, кажучи:

"Коли ми шукаємо причин цього, річ певна, гідного уваги факту, що в нас /в Чехословаччині...В./ соціалізм втримався в добі, коли в багатьох інших місцях він був зломаний, головну причину добачаємо в тому, що в нас соціалізм все мав стільки реального сенсу, щоб не виступати проти інтересів держави. В потребі держави - жити є страшна та непереможна сила. Хто їй протиставиться, бере на себе тягар, який не зможе відтак нести. У нас були інтелігенти, які казали, зважавчи це видко за дуже мудре, що з усіх понять їх розум найтяжче охоплює саме поняття державної вторчості. Було щастям наших соціалістів, що це поняття не робило їм ніколи найменших труднощів. Нераз, коли хвилі радикалізму здіймалися дуже високо, не було для них легко триматися тактики позитивної політики для держави. Не було тоді лайки чи підозріння, яке не кидалося на їх голову. Тепер вони збирають овочі того, що зуміли втримати. Держава, яка опинилася в кризі міжнародній та внутрішній, не відчувала потреби, мавчи такий з ними досвід, спекатися або знищити їх. Друга причина того, що наш соціалізм не залила хвиля, що прокотилася через Європу, полягає в тому, що він ніколи не був байдужий до долі нації. Війна викликала серед чехословацьких соціалістів живу свідомість національної спільноти. Вони ніколи її не втратили. В рішавчих справах повосинної доби вони все вірно та більше стояли на фронті національному, ніж інтернаціональному. Ця річ зафіксувалася в інстинкті нації. Коли нація опинилася в небезпеці, то не відчула потреби знищити соціалістів, навпаки відчула, що таким чином вона відрізала б від свого пня одну живу галузку. В національних справах наші соціалісти були такі певні, як кожна інша чехословацька партія".

Це цікава характеристика чеського соціалізму стверджує на підставі фактів думку, котру я висловив в попередній статті з нагоди вилев української революції: про неминучу синтезу творчого соціалізму та конструктивного поступового націоналізму. Знову я хотів би підкреслити, що помиляється трагічно той, хто гадає, що соціалізм та націоналізм це, немов, Каїн та Авель сучасної історії. Особливо серед націй поневолених, де широкі маси несуть на собі подвійне та по-

трийне яро закріпачення, творча роля соціалістичної ідеї яскраво виступає наперед: адже ідея суспільного та господарського розкріпачення, за яку бореться соціалізм, активізує ці поневолені маси також як свідомого й рішального чинника на фронті національно-визвольної боротьби. Тому поневолені народи в інтересі успіху своєї боротьби за свободу й самостійність, не сміють собі дозволити самогубного антисоціалізму. Ідеал самоозначення нації неможливо здійснити без попереднього переведення суспільної та господарської демократії, що є історичним завданням саме конструктивного соціалізму. Соціалізм творчий, поступовий націоналізм - це не вороги, але рідні брати одної матері - демократії, що привела їх на світ. Під її прапором вони мусять спільно й одностайно перебудувати сучасну хору Європу: завести в ній лад, мир, любов і зліквідувати повсюди недугу нашої доби: більшовизм та фашизм.

Травень 1937.

О. І. Б о ч к о в с ь к и й.

З ПРЕСИ.

Польське опікування над українськов справов.

"Бюлетен польсько-український", що виходить у Варшаві для інформації польського громадянства про український рух в ч. 19 У. 1937. в передовій статті присвячує увагу справі українського національного конгресу. Це не тлумачення, що якийсь рух українців до консолідації польським урядовим чинникам неприемний і небажаний. "Пустити русина на русина" - це давня польська тактика супроти українців. Від цієї традиції не відступає також "Польсько-український бюлетень". Для цього цей орган не гидує навіть інсинуаціями на деякі укр. політичні групи, а з другого боку вихваляє ті українські групи, що лояльно танцюють під варшавську дудку. Ось приклад міркувань цього бюлетеня: "В якій системі слід шукати міжнароднього розв'язання українського питання? В політичній системі фашизму чи навпаки - в системі народніх фронтів? Ліві угруповання укр. еміграції, особливо ті, що мають центр у Празі, схилилися щораз дужче до системи протифашистівської, в якій українська справа може знайти своє рішення. Ця думка починає прийматися саме в тих емігранських центрах, які відірвані від рідного ґрунту і які в своїх політичних міркуваннях перебувають в атмосфері абстракцій, навіяних кліматом країни, в якій вони знаходяться довгі роки. І навпаки - ті укр. політичні угруповання, які тисячами ниток зв'язані органічно з українськов землев, відкидають інспірації правих абстракціоністів"...

Як можна бачити з цитати, польські редактори "Ввлетену" вже приділили "вирішати" українське питання "в політичній системі фашизму". А щоб дискретувати тих українців, які від фашистського опікунства над українськов справов не ждуть нічого доброго для України, польський "Ввлетен" закидає їм большевизм чи то напівбольшевизм /"народній фронт"/ та відірваність від рідного ґрунту. Хто ж ті, що з тим ґрунтом зв'язані "тисячами ниток"? Це не таємниця: "Ввлетен" називає ясно і виразно "уряд Української Народньої Республіки". Це, мовляв, та реальна сила, що бачить під собов на 100 сажнів під землею. Варшава так уболює за долею цього уряду *in partibus infidelium* що кожний рух укр. громадянства до вирішення своїх справ без вмішування сусідів уважає за "джерело хаосу й безладдя в суспільстві, яким би скористалися тільки вороги відродження України". Мало того: "Ввлетен" просто заявляє, що "ширше розуміння компетенції проєктованого конгресу... відчинило б навстях ворота тим течіям, що шукають розв'язання проблеми будучности народу в кон'юктурних формулах, переважно інспірованих заінтересованими чужими силами".

Така "опіка" Варшави над "будучність народу"/українського/ просто може зворушити. Але...буває на світі - "усердіє не по розуму". Ми розуміємо, чому Варшава так оберігає тих, що називають себе "урядом УНР". В надії на зміни на Сході Європи польський уряд хотів би використати маску "українського легального уряду" для дальшого розширення своїх "кресів". А тому, хто не йде за Варшавою і залежним від неї та інспірованим нею "легальним урядом", той в очах польських урядових чинників стає небажаним елементом. Тільки, здається нам, в своїй опіці над "українським урядом" польські "приятелі" переборщили. Кожний об'єктивний спостерегач такої польської оборони інтересів "легального уряду" від впливу "чужих сил" дійде до переконання, що Варшаві, як чужій силі, хочеться мати українську справу під своєю контролею. Коли ж польські політики бачать, що "укр. легальний уряд", залежний від Варшави, далеко не охоплює того, що зветься укр. справов, то їх бере дурить. А тому йде замовлення до всяких "Ввлетенів", щоб друкували статті з інсинуаціями проти тих українських груп, що не залежать ні від Польщі ані від будьякої іншої держави: треба, мовляв, зробити з цих людей "ворогів української справи"...

На це нечуване в цивілізованім світі втручання польського "Ввлетену", що дозволяє собі вчити українців, як вони мають вести свою національну політику, можемо відповісти хібащо словами Хмельницького: "Шкода говорити!" Доба "реєстрового козацтва під польськов командою давно минула. Якщо мають тепер варшавські панове пару новочасних "реєстровців", то нехай не тішать себе ільзіями. Україна не хоче бути внаряддям російської, польської чи якоїбудь іншої політики. Український нарід хоче стояти на власних ногах.